

Hegel'in Kant Eleştirisi: Hukuk Felsefesi

Bilge SALUR

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sorumlu yazar: bilgesalur9@gmail.com

Geliş tarihi: 02.11.2016, Yayına kabul tarihi: 07.12.2016

Özet

Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'n deki bazı bölümleri, doğrudan Kant'ın felsefesine yöneltilmiş eleştiriler olarak ele alınmaktadır. Bu sözü edilen bölümler, bu iki filozofun bakış açıları arasındaki temel ayrımları açık bir biçimde göstermektedir. Hegel'in eleştirileri Kant felsefesinin formel ve içeriksiz olması ekseninde şekillenmiştir. *Hukuk Felsefesi*, Hegel'in Kant felsefesinde gördüğü eksikleri düzeltmek maksadıyla, nesnel ve içerikli bir bağlamda, öznenin, ahlaklılığın ve nihayet devletin hesabını vermesi olarak okunabilmektedir. Bu çalışmada, Hegel'in Kant'a yönelik eleştirileri üç ana başlık altında değerlendirilecektir; öncelikle bu filozofların özne, özgürlük ve etik anlayışları karşılaştırılacak, daha sonra Hegel'in bu bağlamda Kant'a yönelttiği eleştirilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Kant, Hukuk Felsefesi, ahlaksallık, törel yaşam

Hegel's Critique of Kant: Philosophy of Law

Abstract

Hegel's book of *Philosophy of Right* might be considered as a direct critique of Kant philosophy, especially some parts of the book are written for directly against Kant's ethical approach. These parts show basic difference between two philosopher's perspective considering ethical issues. Hegel's criticism is shaped by the fact that the philosophy of Kant is formal and emptiness. *Philosophy of Right* can be read as Hegel's giving an account of subject, morality and finally the state in an objective and qualified content, in order to correct the deficiencies of Kant's philosophy. In this essay, Hegel's critics of Kant will be evaluate under three main heading; first of all, subject, freedom and ethical issues will be compare and then Hegel's critics to Kant's philosophy will be given in these contexts.

Keywords: Hegel, Kant, Philosophy of Right, morality, sittlichkeit

Giriş

Modern felsefe *Descartes*'tan itibaren düşünümsel bilinci, kendisini, nesnesinden ve nesnel gerçeklikten ayıran bir kesinlik olarak tüm bilginin ve hakikatin kaynağı olarak konumlamaktaydı. *Kant* da bu düşünceyi sürdürerek, *Salt Aklın Eleştirisi* ile bilinmesi gereken şeyin, bizim bilme tarzlarımız olduğu düşüncesini savunarak muazzam bir dönüşüm meydana getirmiştir; *Kant*'ın *Kopernik Devrimi* olarak adlandırılan bu yenilik ile, bilginin olup olmadığı, nesnenin olup olmadığı, bilgiyi nasıl elde edebileceğimiz gibi soruların hepsi öznenin akılsal yetilerine bağlanmıştır; Başka bir deyişle, *Kant*'tan sonra ele alınması gereken şey özne olmuştur. *Hegel* ise bu anlayışa karşı olmamakla birlikte, öznenin bu bilinç düzeyinde kalmasını eleştirecektir; Çünkü *Hegel*'e göre, bilincin öz kesinliğinin soyut bir düşünüm oluşturmakla kalmaksızın nesnel bir gerçekliğe dönüştürülmesi gerekir (Özçınar 2008). Başka bir deyişle, *Hegel*, *Kant*'ın özne anlayışına karşı çıkmamakla beraber, onun özne anlayışını eksik bulmaktadır. *Kant*, özneyi bilince özdeş kılmıştır, bu yüzden bilinç, dış dünya ile arasında bir karşıtlık oluşturacak şekilde konumlanmıştır. Bununla birlikte *Kant*, öznenin bir varlık olarak *ben* duygusuna dış dünya dolayımı ile erişeceğinde ısrarlıdır. Ancak *Hegel*'e göre;

“Kendini dış dünyadan ayırma yetisinin insana özgü olduğu kuşkuludur. Ona göre hayvan da kendinin belli bir tarzda farkındadır ve bu onun bir özbilinç olması anlamına gelmez” (Bumin 2013, 35).

Kant'ın özne anlayışının eksik olduğu eleştirisiyle yola çıkan *Hegel*, özneyi içerikli bir hale getirmek için onu bir bağlam içinde ele almayı önerir; bu bağlam öznenin bağlı bulunduğu, içine doğduğu kültür ve tarihten başkası olmayacaktır. Çünkü *Hegel*'e göre bir benlik her zaman sosyal ve kültürel olarak konumlandırılır; dolayısıyla bireysel benlik, ait olduğu

kültürün tarihsel gelişimi içinde anlaşılacak zorundadır (Wood 1990, 18).

Hegel, bu yüzden *Kant*'ın öznesini, evrensel yasalara tabi, anakronik, a-kültürel, a-sosyal ve a-historik bir varlık olması bakımından eleştirir. *Hegel*'egöre böyle bir özne tasarımı; solipsist, sığ ve yüzeyseldir, özne tarih ve toplum bağlamından ayrı ele alınamaz; “*Kant*'ın aksine *Hegel*, tikelden ayrı bir tümel olamayacağını, ‘burası’ dan ayrılabilir ve onun ötesinde bir mutlak olamayacağını, içinden ayrı bir aşkın olamayacağını ve sonluluktan ayrı bir sonsuzluk olamayacağı görüşünü sürdürür. İkinci olarak, *Kant*'ın aksine *Hegel*'de bilginin ön koşullu olabilecek, konulmuş veya tarih dışı bilinç yapısı bulunmaz. Üçüncü olarak, *Kant*'ın aksine ne tarihsel ne de mantıksal olarak bilinç, deneyimden ayrı şekillenemez. Bu konuda, *Hegel*'in *Spinoza*'nın monizmine (tekçiliğine) saygısı tesadüfî değildir. Bu yüzden ki *Hegel* daha sonra *Tin Felsefesinde* ‘*duyusal bilincin içeriği kendinde diyalektiktir.*’ diye tekrar edecektir. *Hegel*, çeşitliliğinin (manifold) bu sonsuz bağlanabilirliği ve bilinç ile olan ilişkisine başvurdu ve çeşitliliğin bilinç üzerinde oldukça biçimlendirici bir rol oynadığını kabul etti. *Schelling*'in uzun zamanı müridi olan *Hegel*, onun transandantalizmi yıkmasına ortak olmuştur. O, *Kant*'ın isteklerini içi boş sözler olarak görmüş ve onun transandantalizminin içi boşluğu ile alay etme fırsatını kaçırmamıştır.” (Limnatis 2008, 241).

Aslında *Hegel* ve *Kant*'ın özne anlayışlarındaki bu farklılık, bu iki filozofun Aydınlanma'yı ele alışlarındaki farklılıklardan ileri gelmektedir;

“Aydınlanmayı akıl çağı olarak yücelten Kant, etik anlayışının temelini de “akıl”da bulmaktadır. Hegelise, “aydınlanmanın akli”nin değerine inanmakla birlikte sadece aklederek ulaşılan etik kavrayışını yetersiz bulmaktadır. Dahası Hegel, özne-nesne ayrımına dayanan aydınlanma düşüncesini eleştirerek, özne ve nesne arasında var

olan birlik imkânı üzerinde düşüncelerini yoğunlaştırmaktadır.” (Bezci 2005).

Dolayısıyla Hegel,-Kant’ın aksine-özneyi öz bilinç olma yolunda diyalektik düşüncenin merkezinde ele alarak, fenomenolojik bir süreç içerisinde anlamaya yönelmiştir. Bu yüzden Hegel’in öznesi, zaman dışı bir varlık olmamak bakımından modern felsefenin evrenselci özne anlayışıyla çelişmektedir. Hegel’de bilinç, çelişki ve karşıtlıklarla ve fenomenolojik bir süreçte ilerleyerek, her bir uğrakta kendini ve hakikatini olumsuzlayarak aşar ve diyalektik bir süreç içerisinde var olur. Başka bir deyişle, özne, diğer özbilinçler ile karşılaşarak ve onlar tarafından tanınarak *ben* haline gelir. Kant ile Hegel arasındaki en büyük farklılık bu noktada kendini gösterir; Kant’ın öznesinin aksine, Hegel’in öznesi ancak başka özbilinçler tarafından tanındığı zaman var olacaktır. Bilindiği gibi, geleneksel felsefenin özne anlayışı ise büyük ölçüde Kant felsefesine dayanmaktadır. Bu anlayışa göre, önceden özgür olduğu varsayılmış olan otonom özne, tarihten ve kültürden korunmuş, yalnızca kendi aklının istemi ile eylemektedir. Kantçı etik, özgürlük, otonomi ve akla uygun olarak eylemek üzerine öznenin akılsal yetilerinin temelinde kurulmuştur. Hegel’in itirazının dayanağı, Kantçı idealler temelinde şekillenmiş modern öznedir.

Hegel, öznenin tarihini *Tinin Fenomenolojisi* adlı eserinde ele alarak, Kant’ın düalizmine karşı, bilinci, zamansallık kavramı içinde değerlendirir ve öznenin özbilinç olma serüvenine sistematik bir bütünlük içerisinde yer veren bir anlatıma başvurur. Fenomenoloji Kant’ta, *şeylerin bize görünüş biçimlerinin incelenmesi* anlamını taşıırken, Hegel’de bambaşka bir anlam kazanarak *bilincin deneyiminin bilimi* olarak karşımıza çıkar.

Hegel, *Tinin Fenomenolojisi*’nde, bilincin dönüşümünü tek bir töz olarak değil, bilincin farklı uğraklarının tarih ve toplum içindeki değişim serüveni olarak

anlatmaktadır. *Tinin Fenomenolojisi* bilincin ne olduğu araştırması ile başlar. Hegel’e göre bilinç, ilişki kurduğu şey ile arasına mesafe koyarak ondan kendisini ayıran şeydir. Buradan zorunlu olarak özne-nesne ayrımı çıkar ve Hegel’in iddiasına göre eğer ki biz bu noktada kalmakta ısrar edersek –Kant’ın yaptığı gibi- özne-nesne düalizmini hiçbir zaman aşamayız. Oysa Hegel tam da bu ayrımın ötesine, bu ikisinin birliğine ulaşmaya çalışacaktır, bu yüzden tüm bir fenomenoloji, bilincin kurulum serüveninde Hegel’in bizi götürmek istediği son nokta olan öz bilinç evresine erişmek zorundadır.

Özbilinci ortaya çıkartan istek ise *kendini kabul ettirme isteği* ve ondan kaynaklanan *eylem*’dir (Bumin 2013, 31). Özbilinç, Kant’ın iddia ettiği gibi; kendi kendinin ve nesnenin farkında olmak değildir. Hegel’e göre özbilinç, kendini dış dünyada nesnel gerçeklik içerisinde anlayan özneliktir; kendisini, o olmayanda- öteki olanda- bulur. Böylece bilinç salt düşünümsel *ben* olmaktan kurtulacaktır. Bu bakımdan, Hegel’de özbilinç varlığının, zorunlu olarak kendi dışına çıkmayı gerektireceği açık olarak vurgulanır. Özbilince gerçekliğini veren, bir diğer özbilincin varlığı ve onun tarafından tanınmasıdır.

Sonuç olarak her iki filozofun, özneyi ve buna bağlı olarak da bilinci farklı kurgularla ele aldığı görülmektedir. Hegel, Kant’ın ilkin bilmenin özsel özellikleri sayılması gereken şeyi belirleyip, sonra da yalnızca bu özellikleri gösteren şeyi *bilme* olarak kabul edişini eleştirmekte vebu bağlam içerisinde Kant’ı öznelcilikten öteye gidememekle suçlamaktadır. Kant’ta bilginin ve öznenin bilme formlarıyla kurulmasına Hegel’in eleştirisi bellidir; Kant’ın öznesinin sahip olduğu *a priori* şeyler ile nesnelere ulaşamaz, yalnızca var olan formlara erişebilir ve bu da mutlak bilme değildir. Hegel’e göre ise *Akıl* tarihsel ve kültürel bir fenomen olarak ele alınır, dolayısıyla Hegel’in etik anlayışı onun epistemolojisi ile uygunluk

göstererek, özneyi, kültürel kurumlarla örülmüş nesnel bir dünyada tezahür ettirmeye yönelik bir kurgudur.

Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'nde sözünü ettiği kişibir bilince sahip olduğunun farkında olması bakımından *özbilinç varlığı* ve aynı zamanda iradesinin sınırsızca olumsuzlama kapasitesine sahip olması bakımından da *özgür irade varlığı* olmalıdır. Bunun daha iyi kavranması için özgürlük kavramına ve Hegel ve Kant'ın özgürlük anlayışları arasındaki ayrımlara değinilmesi gerekmektedir.

Hegel ve Kant'ta Özgürlük

Yukarıda bilincin her iki filozoftaki kuruluşu ve özne tasarımları arasındaki temel farklılıklar açıklanmıştır. Hegel'in Hukuk Felsefesi'ndeki Kant'a yönelik eleştirisi, özgürlük kavramının bu iki filozoftaki farklı tezahüründen ileri gelmektedir. Bu nedenle Hegel ve Kant'ın özgürlük kavramından ne anladıklarını incelemek gerekmektedir. Öncelikle, her iki filozofun da etik kuramlarının özünü özgürlük kavramının oluşturduğu belirtilmelidir. Kant bu bağlamda, adeta empirik olan her şeyi dışta bırakmak isteyen bir tavırla, salt transandantal *ben*'in akılsallığına güvenir ve özgürlüğe akılsal olandan çıkarsanan yasalar ile erişileceğini savunur. Başka bir deyişle;

“Kant toplumsal gerçeklikte bağlı saymadan, duyumsal ve duygusal dünya dışında yarattığı metafizik dünyada, salt akılla ulaştığı akıl yasalarının iyi işlerliği sayesinde özgürlüğün güçlendirebileceğini ummaktadır” (Bezci 56).

Kant için insanı ahlaki bir varlık olarak kabul etmemiz için, onun özgür olduğunu yani özgür iradeye sahip olduğunu kabul etmemiz/varsaymamız gerekir. Nitekim Kant'a göre insanın özgür olmasının anlamı, onun kendi yasasını kendisinin koyması ve bu yasaya uymasıdır. Otonom insan, kendi eyleminin ilkesini kendisinde barındırır, yasa koyar ve bu yasaya uyar böylece özgür ve ahlaki bir insan olmuş olur. Bununla birlikte Kant'a göre etik

yasalar, türdeşler arası ortak bir akıl yürütme biçiminden çıkarsanacak ilkelere temellendirir.

Hegel için de öznenin otonomluğu konusu oldukça önemli olmasına karşın, o, öznenin özgür bir varlık olarak, tek başına etik hayatın kurucusu sıfatıyla değerlendirilmesine karşı çıkar;

“Bireyin iradesinin istemesi keyfi iradedir ve bu irade içindeki birey tamamen belirsiz, anlık durumuna bağlı olarak değişken, ben merkezli (egoist) bir özgürlük talebi içindeki bireydir. İşte bu türden bir özgürlük, yalnızca basit bir istek olmaktan öte bir anlama sahip değildir. Başka bir deyişle bir toplumda “dilediğini yapmak” sanının istediği gibi davranmak Hegel'e göre, gerçek özgürlük değildir. Bu yüzden sübjektif özgürlük mutlak özgürlük olarak tanımlanamaz. Hegel'in reddettiği özgürlük, işte bu, sınırsız nitelikli sübjektif özgürlüktür (Yenişehirlioğlu 1985, 18).

Görüldüğü gibi, Hegel bu türden özgürlüğü eksik bularak, böyle bir özgürlüğün yalnızca keyfi ve öznel bir özgürlük olduğunu, iradenin asıl özgürlüğünü ise çeşitli uğrakların dolanımından geçerek, nihayetinde nesnel tin alanında yani devlette gerçekleştireceğini söyleyecektir. Dolayısıyla, Hegel'e göre, *negatif özgürlük*, belirlenmemeyi içerir ve bu türden bir özgürlük gerçek özgürlük olamaz; bu olsa olsa *boşluğun özgürlüğüdür* (Hegel 1991, 38, §5).

Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'ndeki ilk paragraftan otuz üçüncü paragraflara kadar olan bölümün temel kategorisi özgürlüktür. O, burada, iradenin özgürlüğü meselesini ele alır. Bu noktada onun *kişi* kavramının özsel olarak, öznenin farklı bir anlam içerdiğine değinmek gerekir. Hegel;

“Şahsiyet her şeyden önce, özünde hukuki ehliyet içerir ve somut ve dolayısıyla formel hukukun temelini oluşturur. O halde, hukukun emri şudur; bir kişi ol ve başkalarını da kişi olarak gör ve say” (Hegel 1991, 69, §36) demektedir.

Hegel'e göre özgür iradeye sahip bir varlık olmanın koşulu, bir özbilinç varlığı

olduğunun farkında olmak ve diğerini de öz bilinç varlığı olarak kabul etmek ve tanımaktan geçmektedir. Tanınmanın nesnelleşmesi için de yasa, dolayısıyla devletin varlığı gereklidir. Ancak devlet özgürlüğün son uğrağıdır; Hegelci özgürlüğün ilk uğrağını mülkiyet edinme hakkı oluşturur. Hegel mülkiyet edinme kavramını oldukça önemser çünkü iradenin özgür hale gelmesi için yalnızca istemin yeterli olmayacağını, aynı zamanda kişinin istemini gerçekleştirmek için isteminin nesnesini kendisinin kılması gerektiğini savunur. Başka bir deyişle, Hegel'e göre mülkiyet iradeye bağlıdır ve bir şeyi kendimin kılmam demek onu irademim aracı yapmak demek anlamına geldiği için de mülkiyete sahip olmak beni kişi yapmaktadır. Bu noktada Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'nin ruhundaki temel kavram olan tanınma yine devreye girer; kendimin kıldığım şeyin başkaları tarafından da tanınması ve nesnelleşmesi şarttır. Bu tanınmanın gerçekleşebilmesi için, özgür irademle tümel iradeye bağlanmam gerekir; ve işte *bu moment –nesnel tin, devlet- momenti* Hegel için en yüce hukuktur. (Hegel 1991, 64,§33). Çünkü Hegel'e göre nesnel tin bünyesindeki tüm kuramlar, aklın kendisini cisimleştirmesi ile ortaya çıkmış olan zorunlu formlardır. Böylece;

'Hegel için özgürlük, Kant ve Rousseau tarzı bir ideal değildir; soyut özgürlük kavramı, eylem dışında var olmayan istem için yeterli bir temel oluşturmaz. Oysa tin, ancak özgürlük dış dünya ile ilişki kurunca nesnel tin olur. İstem eylemi, kendi kavramını yani özgürlüğü bu nesnel ve dış dünyada gerçekleştirmektir. Öznellik kendini görünür kılmalı, nesnelleştirmeli, eyleme geçmeli; ne denli sağlam olursa olsun, kendi iç dokusuna kapalı kalmamalıdır. Asıl özgürlük, kavram ile varoluşun bütünleşmesinden doğar. O halde hukuk, özgür istemin varlığıdır ve bu varlık toplumsal ve tarihsel olarak belirlenmiştir' (Bumin 2013, 145).

Hegel'in Kant'a yönelik eleştirilerini büyük ölçüde Kant'ın etik anlayışı

oluşturmaktadır, o yüzden bu noktada bu iki filozofun etik anlayışlarının özünün anlaşılması elzemdir.

Kant'ın “Kesin Buyruk”larına Karşı Hegel'in “Törel Yaşamı”

Alan Wood, deontolojik ve teleolojik olmak üzere iki etik kuramından söz eder; deontolojik teoriler yasa veya ilkelere dayanan, bize ne yapıp yapmayacağımızı söyleyen, uymamızın zorunlu olduğu buyruklardır. Kant etiği bu anlamıyla deontolojik bir karakter taşır. Bununla birlikte, teleolojik kuramlar, yararcılık gibi sonuca odaklı teorilerdir. Hegel'in etik anlayışı ise bu kuramlara tam olarak uymamaktadır (Wood 1990, 30-31).

Hegel, Kantçı evrensel etik anlayışını karşılayan *ahlaksallık (morality)* ve *törellik (sittlichkeit)* arasında bir ayırım yapmaktadır. O, ahlaksallık kavramını Kant'ın felsefesi ile ilişkilendirir; Ahlaksallık bize *olması gereken*'i veya başka bir deyişle yapmamız gerekeni buyurmaktadır. Bu türden bir ahlaksallık, Kantçı ödev ahlakı ile hareket etmektedir (Wood 1990, 127).

Hegel, bu noktada, Kantçı ahlaksallığa karşı törelliği savunacaktır. Hegel'in Kant'ın etik anlayışına yönelik eleştirilerine geçmeden önce, Kantçı ahlak kuramına biraz daha yakından bakalım.

Kant'ın ahlaksallık konusundaki temel kavramı *ahlaki bilinç*'tir. Ahlaka uygun davranmak için her bir birey eylemine uygun davranmalıdır; bu ilke bize şunu ima etmektedir; ahlaki bilinç yalnızca bireyin kendi içine dönmesiyle oluşabilir. Başka bir deyişle, herkes kendi vicdanının yargıcı olmak durumundadır (Mertens, 667).

Kant'a göre ahlaki ilke, kişinin formel rasyonel kapasitesinden çıkarılmak zorundadır; Kant, bizim bu konuda ödevimizin ne olduğunu aklımızın bildiğimizi söyler. Başka bir deyişle, aklım, bana iyiyi kötüyü söyleyecektir; yani içsel belirlenimim ahlaksal olanı belirleyecektir. Kant'a göre iyiyi yapmak

ödevdir, dolayısıyla ahlakın merkezi ödevdir; ödevimin ne olduğu üzerine düşünümümün nihayetinde, ahlaki bir ilkeye ulaşırım ve ilkem, herkes için geçerli kılınabilecek bir nitelik taşıması bakımından da evrenseldir. Böylece aklın idelerinden türetilen bu ilkeler, herkes için her yerde geçerli ve uymanın zorunlu olduğu yasalar olarak tezahür edecektir.

Hegel'in, Kant'ın bu düşüncelerine yönelik eleştirilerini, üç ana başlık altında toparlayacak olursak bunlar;

- a) Kant etiğinin içi boş bir formalizm olması,
- b) Kant'ın etiğinin ahlakdışı ilkeleri meşru kılmaya zemin hazırlaması,
- c) Kant'ta sözleşme, yasa, devlet gibi olguların tözsel ve zorunlu olarak takdim edilmemesidir.

Kant'ın etik anlayışına yöneltilecek ilk eleştiri, Hegel'in Kant etiğini oluşturan iyi ve kötünün içeriksiz ve soyut olmasından dolayı, bu ahlaki, içi boş bir formalizm (emptyformalism) olarak değerlendirmesidir. Hegel, Kant'ın en önemli kavramı olan ödevde uygun eylemin, sadece ödev uğruna ödev yapmak anlamına geldiğini söylemektedir (Hegel 1991, 161,§133). Hegel, yalnızca ödev olduğu için ödev yapmanın uygunsuzluğunu eleştirmeye devam eder ve-aslında Kant'ın geçiştirdiği-ödevin ne olduğu sorusuna yanıt verir;

“Cevap olarak elimizde yalnızca şu iki ilke vardır; a) Hak ve hukuka uygun şekilde davranmak b) hem bireysel hem de herkesin refah ve mutluluğunu sağlayacak şekilde davranmak.” (Hegel 1991,161, §134).

Bu noktada Hegel, irade hakkındaki bilgimizin sağlam bir temele ve bir hareket noktasına kavuşmasını “Kant felsefesine ve iradenin sonsuz otonomisi düşüncesine” borçlu olduğumuzu söylemesinin hemen ardından Kant'ı, salt ahlaki görüş noktasını benimseyip, nesnel ahlaklılık anlayışına geçmemekle eleştirir;

“Bu kazancı boş bir formalizm, ve ahlak bilimini, ödev için ödev üzerine bir retorik düzeyine indirir. Bu noktada, hiçbir

içkin ödev teorisi mümkün değildir.” (Hegel 1991, 162, §135).

Kant'ın yorumlamasına göre ahlaksallık, ödevin kendisinden çıkarsanacağı hiçbir içkin doktrin içeremez. Bu anlamıyla, ahlaki yasalar, olsa olsa boş bir totoloji olabilir çünkü bize herhangi bir ahlaki bilgi sağlamaz. Başka bir deyişle Kant, “Neden ahlaklı olmalıyız?” sorusunun hesabını verememektedir. Çünkü Kant'ta ahlaklı olmanın, haklı çıkarmalarını (justification) sağlayan bir sistem bulamayız. Bu bakımdan Kant, ikna edici değildir. Çünkü onun etiği, bizzat öznenin otonomluğuna bırakılmıştır. Oysa Hegel'e göre ahlakın empirik boyutu inkâr edilemez. Ahlak, özel alanımda istediğim gibi eylememle değil, isteğimin iyiliği ve kötülüğüne göre ölçülebilir. Kısacası, ahlak kaçınılmaz olarak, nesnel dünyada olup bitenler hakkında takındığım ahlaki sorumluluğum ile ilişkilidir (Wood 1990, 23). Bununla birlikte Hegel'e göre Kant'ın ahlaki ilkeler konusundaki bu biçimciliği, bizi kolaylıkla ahlaksızlığı meşru kılmaya götürebilir. Çünkü ona göre Kant'ın formel etiğinden her türlü ahlak çıkarsanır ve her türlü kötü eylem meşrulaştırılabilir. Kant'ın amacı evrensellik olsa bile, o, aslında hem ahlaki hem de politik meselelerde ekstrem öznelciliğe davetiye çıkarmaktadır (Mertens 670).Böylece Hegel, Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'nin temel ilkelerinin içerikten yoksun olduğu iddiası üzerinden, Kant'ın ahlaki ilkelerini *ahlaksızlığın ilkeleri*olarak adlandırır (Zhe 526).

Hegel, *Hukuk Felsefesi*'nin *İyilik ve Vicdan (Goodand Conscience)* bölümünde Kantçı etik anlayışını eleştirir onun yüzeysel olduğunu iddia eder. Neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda karar verecek olanın öznenin bizatihi kendisi olmasının, çok kolay kötüye dönüşebileceğinin; çünkü Kant'ın bu biçimciliği ile kişinin her türlü kötü eylemi meşrulaştırarak, istenilen ahlakdışı ve yanlış her şeyi gerekçelendirebilmeye olanak tanıyabileceğinin altını çizerek eleştirir;

“Kötü kimse, başka durumlarda gösterdiği iyi davranışlarda, dindarlığında ya da kısaca, kendine göre bulduğu bazı iyi nedenlerde, yaptığı kötülüğü kendi gözünde doğru ve haklı göstermenin yolunu bulabilir, çünkü bu nedenleri kendisi için, kötü’deniyi’ye çevirmekte kullanabilir. Öznellik, kişinin bütün belirlenimlerin kendisinden kaynaklanması özelliği ile buna imkân tanır... Eğer bilinç, bir eylem hakkında, bir tek de olsa, herhangi bir iyi sebebi - otorite sahibi bir teologun fikri gibi- gösterebiliyorsa, diğer teologlar çok ayrı düşünüyor olsalar bile, o eylem tam bir vicdan huzuru ile yapılabilir.” (Hegel 1991, 127, §140).

Hegel yalnızca akıl yoluyla kavranan böyle bir ahlaki sistemi hem içeriksiz, hem de çok kolay kötüye kullanılabilir olması bakımından eleştirmektedir. Kant’ın ahlaklı olmamızın gerekliliği üzerine bir haklı çıkarma sağlamayı, kişisel çıkarlar ile toplumsal değerler arasında bir bağ kurmaya çalışmamasından ileri gelmektedir (Bezci 52).

Kant bize akıl yürütmenin ışığında ödevimizin ne olduğunu bulabileceğimizi iddia etmekten başka bir şey söylemez ve Hegel’e göre böyle bir iddia oldukça temelsiz ve soyuttur. Bununla birlikte, Kant’ın bu biçimciliği, ahlak ile yasallık arasında bir uçurum oluşmasına da neden olmaktadır. Bu yüzden, aklın idesinden çıkarsanan böyle bir ahlak anlayışını Hegel eksik bulur ve ahlakın, içinde yaşanılan toplumun ürünü olması gerektiğini savlar. Başka bir deyişle, neyin ahlaklı sayılıp sayılmayacağını kendi aklımızdan hareketle değil, diğer insanlarla olan ilişkilerimiz dolayısıyla öğreniriz. Bu yüzden ahlak yasalarının kaynağı da içinde yaşadığımız toplumun gelenek görenek örf ve adetleri, yani o toplumun etik değerleri ile ilgilidir.

Hegel’in Kant felsefesine yönelik olarak ele alacağımız son eleştirisi, devletin oluşumunun sözleşme ile açıklanamayacağına yöneliktir. Hegel’e göre Kant, devletin tabiatının ve yasal oluşumlarının sözleşme unsuru olarak ele

almakta ve ona olumsal bir nitelik kazandırmaktadır, Oysa Hegel’e göre devletin varlığının kurulum özsel bir nitelik taşıy;

“Demek oluyor ki evlenme, sözleşme kavramına tabi kılınamaz. Gerçi Kant, Hukuk Teorisinin Metafiziksel Elementleri’nde böyle bir ilişki kurmuştu, ama açıkça söylemek gerekirse, böyle bir şey tek kelimeyle utanç vericidir. Bunun gibi devletin doğası da sözleşme ilişkileri çerçevesi içine girmez.” (Hegel 1991, 105, §75).

Hegel’e göre Kant’ın ahlak felsefesindeki formalizm, devletin varlığı açısından da tehlikeli bir yan barındırmaktadır. Çünkü Kantçı etiğe göre bireyler, ahlaki bilince sahip olmaları bakımından otonom varlıklar olarak kabul edilirler ve bu kabule dayanarak, devlet içerisinde neyin doğru kabul edileceğine, yasaların ve kurumların nasıl olacağına, kendi bireysel arzuları ile karar vermek isterler. Bu durum da dolaylı bir şekilde, yasalara karşı nefrete, etik yaşamın yıkımına ve kamu düzeninin bozulmasına neden olur (Mertens, 670). Bununla birlikte Kant, politik komünitenin her bir üyesini otonom yasa koyucu olarak düşünmek gerektiğini ve buna bağlı olarak da politik toplumu, sosyal bir kontrat olarak kavramsallaştırmanın gerekliliğini savunur. Hegel ise, sözleşmenin politik topluluğun özü olarak görülmesine karşıdır ve devletin tezahürünün prosedürel olarak değerlendirilmesine itiraz eder. Zira bu durum, tüm iradelerin kendisini gerçekleştirdiği en yüce uğrak olması bakımından devletin kutsallığına zarar vermektedir;

“Devlet, sivil toplumla karıştırılarak, onun spesifik gayesinin, kişisel mülkiyet ve özgürlüğün güvence altına alınıp korunmasından ibaret olduğu düşünülecek olursa, o zaman bireylerin çıkarı, kendi başına en yüce gaye, bireylerin uğrunda bir araya geldikleri gaye halini alır ve bundan da bir devletin üyesi olmanın keyfi bir şey olduğu sonucu çıkar. Oysaki devletin bireyle ilişkisi büsbütün başka

türlüdür. Devlet, nesnel tin olduğuna göre, bireyin kendisi ancak onun bir üyesi olduğu takdirde nesnellığe, hakiki bireyliğe ve ahlaklılığa sahip olabilir. Birlik içinde olma, başlı başına bireyin hakiki özü ve hakiki gayesidir; kolektif bir hayat sürmek birey için bir kaderdir.” (Hegel 1991, 276, §258)

Hegel, devletin oluşumunu gerekli ve zorunlu olarak görür, devletin varlığı olumsal, keyfi ve sözleşmesel olmanın aksine bireylerin özgürlüklerini en yüksek derecede gerçekleştirdikleri moment olarak, özgürlüğün en yüksek formudur;

“Devlet, nesnel ahlak İdesi'nin fiil halindeki realitesidir- kendi kendisine açıkça görünen, kendi kendisini bilen ve düşünen ve bildiğini bildiği için yapan tözsel irade olarak ahlaki Tin'dir. Devlet, örf ve adetlerde dolaysız olarak; bireyin kendilik bilincinde, bilgisinde ve eyleminde dolaylı olarak mevcuttur. Buna karşılık birey de devlette, kendi öz mahiyetine, gayesine ve eyleminin bir ürüne bağlanır gibi bağlanarak onda kendi tözsel özgürlüğünü bulur.” (Hegel 1991, 275, §257)

Sonuç

Şimdiye kadar anlatılanları kısaca özetlemek gerekirse, Hegel'in *Hukuk Felsefesi* Kant etiğine yönelmiş eleştiri olarak okunmaktadır; Hegel'in *Hukuk Felsefesi*'inde Kant'ın etik anlayışına göre eylemin sınırını belirleyen diğer bireyler olmasına karşın, Hegel'de bu sınırı koyan tikellikler değil, bizzat anayasanın kendisidir. Hegel, Kant'tan farklı olarak, devletin varlığının olumsal değil, zorunlu bir karakter taşıdığını söylemektedir. Bu yüzden, anayasa ve yasalar da tıpkı devletin varlığı gibi, tözsel bir karakter taşımaktadırlar.

Kant'ın ahlaki yasaları ise ne bireysel amaçlara özdeştir ne de kolektif bir çıkara hizmet eder. (Zhe 527). Oysa Hegel'e göre devlet, bizim bireysel özgürlüğümüzün en yüce formunu içerdiği için hem bir arada hem de tekil biçimde yaşamamıza olanak

sağlar, bu yüzden devlet ve birey, birbirine karşıt olarak ele alınamaz;

“Hegel de devlet araç değil, kendinde amaçtır; devlet insanın tikel çıkarı ile tümelin örtüştüğü yerdir. Bu bakımdan birey –devlet ilişkisi karşıtlık içermez, devlet tümel olduğu için rasyoneldir. Hegel bireyselliğin ve öznel özgürlüğün öneminin farkındadır. Ama bu farkındalık dini ve siyasi temalı ilk eserlerinde karşımıza pek çıkmamaktadır. Özellikle *The Elements of Philosophy of Right* adlı eserinde bireysellik, öznel ya da tekil özgürlük, sivil toplum, kişi, soyut hak, özne, ahlaklılık konularına çokça yer vermiştir. Ancak tüm bunlar devletin mutlak ve sonul amaçları değildir. O halde bu konularla ilgisinde öznel özgürlüğün, devlet açısından önemi nedir? Hegel bu soruya iki açıdan yaklaşarak yanıt verir: ilk olarak, öznel özgürlük, modern toplumların “üst ilke”sidir. İnsanların ihtiyaç ve arzularını doyurmakla ilgili olan öznel özgürlüğü, modern devlet görmezden gelemez. İkinci olarak, devlet, tümelin çıkarı ve isteğiyle bireylerin tekil çıkarı ve isteği arasında bir biçimde bağ kurmak zorundadır. Çünkü istekleri bakımından tatmin olmayan bireylerin ait olduğu bir devlet, zayıf bir devlet olur; tümelliği bakımından soyut kalır, kendini gerçekleştiremez.” (Bravo 119)

Sonuç olarak söylersek, Hegel ve Kant felsefeleri arasındaki tözsel farklılıkların onların etik anlayışları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Kantçı etiğin temellendiği ölçütler öznel akıl ve özgürlük kavramları iken, Hegel bu kavramlar üzerinde şekillenmiş bir etik anlayışını doğru bulmamaktadır. Hegel de bir ölçüde akıl kavramını etiğin kurucusu konumunda ele alır, ancak burada sözü edilen akıl, modern felsefenin özneye yüklediği türden öznel ve keyfi bir akılsallığa karşılık gelmez; o somut, tümel akılsallıktır. Bununla birlikte Hegel, tıpkı Kant gibi özgürlüğün bir öz-belirlenim olduğuna katılmakla birlikte, öznenin iradesinin tümel bir iradeye bağlanması gerektiğini iddia eder. Başka bir deyişle, özgürlük öznelerin iradelerin

karşılaştığı ve tanındığı bir alanda cisimleşmektedir. Bu alan Hegel'e göre nesnel tinin doruğa ulaştığı nokta olan devlettir ve bu nedenle devletin varlığı olumsal olmaktan kurtularak, zorunlu hale gelir.

Kaynaklar

- Bezci, B., 2005. Kant ve Hegel'in Felsefesindeki Etik Anlayışı. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Sayı: 9 49- 61
- Bravo, I., B. 2006. Hegel ve Liberalizm. Felsefe Dergisi. Sayı:2 (Güz) 111-122
- Bumin, T. (2013) Hegel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Hegel, G.W.F. (1991) Elements of the Philosophy of Right. Edtby Allen W. Wood. United Kingdom: Cambridge University Press
- Hegel, G.W.F. (1993) "Tin'in Fenomenolojisine Giriş".çev: Tülin Bumin. Hegel'i Okumak. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Limnatis, Nectarious (2008) German Idealism and the Problem of Knowledge: Kant, Fichte, Schelling, Hegel. Netherlands: pringer Science+Business Media B.V

- Mertens, Thomas. 1995. Hegel's Homage to Kant's Perpetual Peace: An Analysis of Hegel's Philosophy of Right. §321- 340. The Review of Politics. No: 4 Vol. 57 (Autumn) <http://www.jstor.org/stable/1408232> (erişim Haziran 1, 2015)
- Özçınar, Şahin. 2008. Hegel'de Düşünsel Bilincin Pekinlik Yanılsaması ve Kurgusal Özne. ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar. Sayı: 2/4 (Ekim) <http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Hegel-Dusunumsel%20Bilinc.pdf?PHPSESSID=bfvqdaqo> (erişim Haziran 1, 2015)
- Yenişehirlioğlu, Şahin. (1985) Hegel Felsefesi'nde Birey Toplum Devlet İlişkileri. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Zhe, Liu. 2006. The Self-Consciousness of Pure Practical Reason: Hegel's Dialogue with Kant in the "Essay on Natural Law." (1802/03) Tijdschrift voor Filosofie. 68 ste Jaarg. Nr. 3 <http://www.jstor.org/stable/40890042> (erişim: Haziran 13, 2015)
- Wood, A.W. (1990) Hegel's Ethical Thought. United States of America: Cambridge University Press